

Parya Chehrazi

”Olaga förföljelse” Nytt brott för att komma åt stalkning

Programmet för juris kandidatexamen
Tillämpade studier 30 högskolepoäng

Institution

Juridiska institutionen

Handledare

Universitetslektor Gösta Westerlund

Ämnesområde

Straffrätt

Termin

Vårterminen 2011

Innehållsförteckning

Förkortningar	3
1 Inledning	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte	4
1.3 Frågeställning.....	5
1.4 Metod.....	5
1.5 Avgränsning.....	5
1.6 Disposition	6
2 Stalkning i Sverige	7
2.1 Begreppsförklaring.....	7
2.2 Problemets omfattning.....	7
2.3 Stalkningsmetoder	8
3 Stalkning i USA	10
3.1 Definition och Omfattning	10
3.2 Lagstiftning.....	11
4 Nytt brott: Olovlig fotografering.....	14
4.1 Straffansvar för olovlig fotografering.....	14
4.2 Straffansvarets närmare utformning	15
4.2.1 Olovlighetskrav och samtycke.....	15
4.2.2 Fotografering på vissa platser.....	16
4.2.3 Fotografering i vissa situationer oavsett plats.....	17
4.2.4 Försvarlig fotografering undantas.....	18
5 Nytt brott: Olaga förföljelse- Stalkning	19
5.2 Besöksförbud blir kontaktförbud.....	22
5.2.1 Proportionalitetsprincipen.....	23
5.2.2 Elektronisk övervakning.....	23
6 Nuvarande lagstiftning i Sverige	25
6.1 Misshandel och försök till misshandel.....	25
6.2 Olaga tvång	26
6.3 Olaga hot.....	26
6.4 Hemfridsbrott och olaga intrång	27
6.5 Ofredande	29
6.6 Sexuellt ofredande	29
6.7 Skadegörelse och åverkan	31

6.8 Överträdelse av besöksförbud	32
6.9 Övrig relevant lagstiftning.....	33
6.9.1 Grov kvinnofridskränkning.....	33
6.9.2 Förtal och förlösläpning.....	34
7 Praxis och praktisk tillämpning	35
7.1 NJA 2004 s 97	35
7.2 RH 1997:114.....	35
8 Avslutning.....	37
8.1 Slutsatser.....	37
8.2 Sammanfattning.....	38
9 Käll- och litteraturlörteckning.....	40

Förkortningar

Bet	Betänkande
BrB	Brottsbalken
Brå	Brottsförebyggande rådet
Ds	Departementsserie
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätterna
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen
RH	Rättsfall från hovrätten
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Att bli utsatt för stalkning kan innebära allt ifrån att få ovälkomna besök, upprepade telefonsamtal, e-post med kränkande innehåll, att bli hotad, att ständigt få bilen repad eller ytterdörren nedklottrad. Var för sig har dessa gärningar ofta ett lågt straffvärde men har ändå en stor påverkan på offret då de förekommer som en del i en systematisk förföljelse. Ordet stalkning kommer från det engelska ordet ”stalking” som betyder förföljelse och trakassering av en annan människa. I svenskan används även ordet förföljelsesyndrom för att beskriva detta beteende. Stalkning förknippas ofta med att kända personer blir förföljda. Även om risken är större för offentliga personer att bli utsatta för förföljelse kan det hända vem som helst. Stalkning är ingen ny företeelse. Ändå har det varit ett relativt okänt begrepp i Sverige fram tills nyligen, då en rad fall har blivit uppmärksammade på grund av att kända personer har blivit utsatta för stalkning, exempelvis Agneta Fältskog och Petra Nordlund. Stalkning inleds ofta av en person som har haft någon form av relation till offret. Det kan vara allt ifrån en kärleksrelation till att ha blivit uppsagd på jobbet varefter en stalkning av personer med ledande ställning i företaget har inletts.

Stalking är ett allmänt problem. Trots detta är det många länder som inte har en särskild lagstiftning som tar sikte på gärningarna. Sverige är ett av dessa. Idag saknas det en särskild bestämmelse om straff för den som gör sig skyldig till stalkning. Den politiska debatten har dock förts i många år och nyligen har regeringen utkommit med en proposition som föreslår införandet av ett nytt brott i BrB som ska ta sikte på stalkning. Brottets benämning är olaga förföljelse.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att göra en heltäckande analys av fenomenet stalkning. Detta görs inledningsvis genom en utförligt redogörelse för dess definition och omfattning. Därefter görs en analys av uppbyggnaden av den nya bestämmelsen ”olaga förföljelse” vars syfte är att ställa personer som gör sig skyldiga till stalkning tillräta. Rekvisiten i den kommande regleringen kommer att beskrivas samt analyseras, och möjliga konsekvenser av regleringen kommer att redogöras för tillsammans med en diskussion av om dessa konsekvenser är önskvärda och tillräckliga för att uppfylla syftet med regleringen.

1.3 Frågeställning

För att uppfylla syftet med uppsatsen är den övergripande frågeställningen hur den kommande bestämmelsen ”olaga förföljelse” kan komma att tillämpas samt om bestämmelsens utformning är tillräcklig för att ta itu med problemen förknippade med stalkning. Delfrågeställningar för att kunna besvara den övergripande frågeställningen är bland annat om stalkning över huvudtaget är ett problem idag, hur stalkning definieras samt vilken omfattningen stalkning har.

1.4 Metod

Då den nya bestämmelsen ”olaga förföljelse” ännu inte har trätt i kraft är det givet att det inte finns någon rättspraxis på bestämmelsen. Däremot har rättsfall undersökts där brotten som begåtts kommer att omfattas av bestämmelsen när den träder ikraft. Bortsett från detta har en traditionell rättsdogmatisk metod använts, där den nuvarande samt den planerade lagstiftningen har studerats tillsammans med förarbeten och doktrin. För att kunna uppfylla syftet och få en komplett analys av fenomenet har förutom rättskällor även olika studier och rapporter tagits del av, vilket har varit nödvändigt för att bland annat kunna redogöra för omfattningen av stalkning samt för att möjliggöra den komparativa jämförelsen.

1.5 Avgränsning

Arbetets huvudfokus är att granska hur stalkning kan komma att hanteras genom den föreslagna bestämmelsen ”olaga förföljelse”. Utgångspunkten i uppsatsen är straffrättslig, varför de skadeståndsrättsliga aspekterna av det nya brottet har lämnats utanför och fokus kommer att ligga på BrB. Uppsatsen fokuserar på personer som blir utsatta för stalkning i egenskap av ”vanliga” privatpersoner, varför förföljelser mot kända personer eller mot vissa yrkesgrupper såsom myndighetsutövare, vilket visserligen kan vara vanligt förekommande och intressant att beröra, inte kommer att behandlas särskilt. Inte heller de fall då en grupp människor förföljer en annan person kommer att behandlas särskilt, utan fokus kommer att vara då en enskild gärningsperson förföljer en annan enskild person. Då bestämmelsen ännu inte har trätt ikraft finns ingen praxis som berör den aktuella paragrafen varför en avgränsning i det hänseendet, om än ofrivilligt, måste göras. Dock kommer ett antal rättsfall som ändå är aktuella sett utifrån de gärningar som begåtts ändå att beröras. Av ämnets natur följer att andra ämnesområden såsom psykologi är relevanta inte bara för att undersöka orsaker till stalkning utan även för att kunna

analysera om de straffsanktioner som uppställs i bestämmelsen är tillräckliga. Av utrymmesskäl berörs dock inte psykologiska aspekter ytterligare i uppsatsen.

1.6 Disposition

Uppsatsen inleds i det andra kapitlet med att det görs en allmän redogörelse av stalkning där stalkningbegreppet beskrivs samt problemets omfattning i Sverige tas upp. För att sätta den svenska regleringen i perspektiv kommer det i tredje kapitlet att göras en inblick i hur stalkningsproblematiken och lagstiftningen kring stalkning ser ut i USA, som var det första landet att göra både en större studie kring stalkning och att instifta anti-stalkninglagstiftningar. I kapitel fyra och fem kommer de föreslagna brotten ”olaga fotografering” och ”olaga förföljelse” att redogöras för. Därefter kommer i det sjätte kapitlet den nuvarande lagstiftning på området att beskrivas utförligt. I kapitel sju kommer de förändringar i den praktiska tillämpningen som det nya brottet kan komma att leda till att diskuteras. Detta kommer att göras genom en beskrivning av rättsfall som vid tidpunkten för då brotten begicks uppfyllde den föreslagna bestämmelsens rekvisit och i framtiden kommer att rubriceras som olaga förföljelse. Kapitel åtta består av en avslutning där de inledande frågeställningarna besvaras samt en analys presenteras av om den rättsliga regleringen utgör ett godtagbart skydd mot stalkning. Där kommer även diskuteras om det finns någon typ av ”stalkning-beteende” som kommer att hamna utanför lagen och som det således inte kommer att finnas något skydd mot, och om det i sådana fall finns något mer önskvärt alternativ än den föreslagna bestämmelsen, som kan täcka in dessa typer av beteenden.

2 Stalkning i Sverige

2.1 Begreppsförklaring

Definitionen av ordet stalkning är enligt nationalencyklopedin.

”Beteende som innebär att någon smyger sig på, övervakar och förföljer en annan person i lönnedom; ofta psykisk störning hos gärningsmännen.”

En bredare och mer heltäckande definition av ordet återfinns i Agneta Syrén's handbok om stalkning, där det framgår att stalkning innebär,

*”Medveten, upprepad och illvillig förföljelse och trakassering av en annan person, som var för sig tjänar stalkarens egna ändamål. Syftet med stalkning är att hota och inge rädsla hos offret”.*¹

Brå fick år 2005 i uppdrag av den dåvarande regeringen att ta fram ett kunskapsunderlag avseende stalkning. Detta resulterade i en rapport² där bland annat företeelsen och dess omfattning beskrivs samt förslag lämnas till hur stalkning kan förebyggas och motverkas. Stalkning beskrivs i rapporten som när någon upprepade gånger trakasseras av samma person. I rapporten framgår att stalkning i regeringsuppdraget beskrivs som när en person blir förföljd av någon som hotar den, gör ovälkomna besök, ringer upprepade gånger på telefon och skickar brev eller e-post med kränkande innehåll. Detta beteende kan ofta innebära att personen som förföljer smyger sig på och övervakar personen i lönnedom samt att den förföljda uppfattar dessa kontakter som störande, hotfulla, kränkande och skrämmande.³

2.2 Problemets omfattning

Resultaten av Brås undersökning visade att nio procent av de tillfrågade någon gång i livet hade blivit utsatta för upprepade trakasserier av en och samma person. Av dessa var tre fjärdedelar kvinnor.⁴

¹ Syrén, På minerad mark s. 7.

² Brå 2006:03

³ A a s. 6.

⁴ A a s. 29.

Undersökningen pekar vidare på att offret oftast känner gärningspersonen på något sätt. Det kan röra sig om en nuvarande eller tidigare partner eller en person som offret har en annan privat relation till. I vissa fall har gärningspersonen varit en arbetskamrat eller studiekamrat. I ungefär två tredjedelar av fallen hade offret någon form av relation till gärningspersonen, antingen en ”nära relation” eller ”annan relation”. I drygt en tredjedel av fallen var gärningspersonen för offret obekant eller okänd sedan tidigare. Trakasserierna som offret blivit utsatt för har varit av skiftande karaktär, dock med den gemensamma nämnaren att det har varit upprepning i trakasserierna. Återkommande trakasserier i nästan alla fall har varit i form av telefonsamtal, mail eller brev, något som över 90 procent av offren har varit utsatta för.⁵

Undersökningen har vidare visat att offer som tidigare har haft en nära relation till gärningsmannen i störst utsträckning utsatts för fysisk förföljelse, hot och våld, och ju närmare relation offret har haft till gärningspersonen desto mer skrämmande har trakasserierna uppfattats.⁶

2.3 Stalkningsmetoder

Det finns flera olika verktyg genom vilka en stalkare kan förfölja sina offer. Dessa verktyg kan indelas i olika kategorier. En sådan kategori är stalkning genom cybervärlden, vilket kan innefatta stalkning genom e-postmeddelanden eller genom hemsidor. Stalkning genom e-post kan innebära att stalkaren skickar e-postmeddelanden med länkar till webbsidor med pornografiskt innehåll eller med antydningar om hot, beskrivningar om hotfulla händelser eller hänvisningar till böcker. Stalkning via hemsidor kan innebära att förfälskade porrbilder på offret laddas upp på olika hemsidor.⁷

En annan metod som kan användas vid stalkning är telefonstalkning. Detta kan ske antingen via telefon eller sms-meddelanden. Sms-meddelandena är ofta korta och innehåller kryptiska meddelanden med psykiska och fysiska hot. De kan även vara av sexuell natur och hänvisa till pornografiska hemsidor på webben. Telefonstalkning kan ske genom att stalkaren upprepade gånger ringer till den utsattes hem eller arbete. Stalkningen kan vara av sådan intensitet att samtliga telefoner i hemmet ständigt tutar upptaget och det blir svårt för andra att komma fram på dessa telefonnummer. Det är enkelt att göra sitt telefonnummer hemligt (genom att slå #31#

⁵ Brå 2006:03 s. 30f.

⁶ A a s. 32f.

⁷ Syrén, På minerad mark s. 45f.

innan man slår telefonnumret) och den utsatte kan då inte se vem som ringer upp. Andra sätt som stalkning kan ske på är videostalkning eller stalkning genom brev och postförsändelser. Videostalkning kan innebära att videospelningar sker av offret, som sedan kan användas i utpressningssyfte. Brev- och poststalkning kan innebära att post sändes innehållande allt från trosor och kalsonger till delar av döda djur.⁸

Den sista kategorin stalkning är den så kallade rena förföljelsen. Detta kan ses som det klassiska skolexemplet av stalkning där stalkaren förföljer sitt offer genom att smyga efter och förfölja denne på väg till eller från en arbetsplats eller skola eller från olika fritidsaktiviteter. Stalkaren kan förfölja sitt offer genom att åka med samma buss eller tunnelbanetåg som sitt offer. Offret känner en känsla av otrygghet och osäkerhet genom att stalkaren alltid finns i offrets närhet. När den rena förföljelsen leder till att offret känner igen stalkaren kan det leda till att offret uppfylls av en rädsla att bli misshandlad, våldtagen eller dödad. Det behövs inte stora medel för att skapa mycket starka känslor hos offret. Vissa typer av stalkare står på gatan utanför offrets bostad vid en viss tid varje kväll för att fylla sitt behov av att vistas i närheten av offret.⁹

De stalkningsmetoder som beskrivits ovan kan användas både var för sig eller i kombination med varandra. På detta sätt har en stalkare tillgång till flera olika verktyg som kan användas för att hota eller förnedra offret, vilket ofta är syftet med dessa förföljelser. Då offret utsätts för stora intrång i privatlivet och ofta påverkas negativt av stalkningen, kan dessa metoder även anses vara effektiva för stalkaren.¹⁰

⁸ Syrén, På minerad mark s. 46.

⁹ A a s. 48.

¹⁰ A a s. 48f.

3 Stalkning i USA

3.1 Definition och Omfattning

Under åren 1995-1996 gjordes i USA den första större undersökningen som belyser både stalkningens omfattning och karaktär. Undersökningen gjordes av National Institute of Justice Centers for Disease Control and Prevention och byggde på telefonintervjuer med ett nationellt representativt urval av 8000 män och lika många kvinnor i åldrarna 18 år och uppåt.¹¹

Studien visade att fem procent av USA:s befolkning utsatts för stalkning någon gång i livet. Studiens definition av stalkning är viktig att beakta då definitionen även påverkar resultatet i det hänseendet att en vid definition har plats för fler typer av stalkningsfall medan en snäv definition har plats för färre. Definitionen som användes i studien hade som utgångspunkt att den drabbade skulle ha trakasserats av samma person vid minst två tillfällen samt blivit mycket skrämmd eller rädd att utsättas för fysiskt våld.¹² När definitionen ändrades till att även de som endast i någon mån blivit rädda räknades in i resultatet och kravet på rädsla således ställdes lägre, visade det sig att andelen utsatta ökade till 8 procent. Dock lämnades den kategorin utanför i den fördjupade redovisningen av resultaten.¹³

Personerna som ingick i studien tillfrågades om de hade blivit utsatta för olika former av uppräknade beteenden, exempelvis att någon förföljt dem eller på annat sätt försökt kommunicera med dem mot deras vilja. Om de svarade ja fick de följdfrågan om de hade blivit skrämmda eller om de hade blivit mycket rädda för att utsättas för fysiskt våld. De som svarade ja på båda frågorna definierades ha blivit utsatta för stalkning och fick därefter svara på ett antal följdfrågor.¹⁴ Närmare 80 procent av de som blivit offer för stalkning var kvinnor. Av gärningspersonerna var de flesta, hela 87 procent, män medan 13 procent var kvinnor. Majoriteten av offren hade haft en relation till eller på annat sätt känt gärningspersonen. Av de drabbade kvinnorna hade nära 60 procent utsatts för stalkning av en man de hade haft ett förhållande med. Av dessa hade över 80 procent också utsatts för fysisk misshandel av honom.

¹¹ Brå 2006:03 s. 22f.

¹² A a s. 6.

¹³ A a s. 23.

¹⁴ A a s. 23.

Det var betydligt mer ovanligt att utsättas för stalkning av en obekant. Detta hade hänt 23 procent av kvinnorna och 36 procent av männen.¹⁵

Det vanligaste tillvägagångssättet som stalkaren använde sig av var att förfölja, spionera eller stå utanför offrets dörr. Detta hade närmare 80 procent av offren varit med om. Andra gärningar som offren blev utsatta för av gärningspersonen inkluderade oönskade telefonsamtal, att få sina ägodelar förstörda samt att utsättas för uttalade hot. I över 90 procent av fallen där de intervjuade hade blivit utsatta för stalkning hade förföljelsen upphört vid tiden för intervjun. Stalkningen hade i en tredjedel av dessa fall pågått under ett år eller mer. De vanligaste anledningarna till varför stalkningen upphörde var att offret flyttade, att gärningspersonen blev kär i någon annan och att polisen varnade personen. Tillsammans utgjorde dessa anledningar över hälften av de fall där stalkningen upphört.¹⁶

Av samtliga offer som blivit utsatta för stalkare var det en fjärdedel som uppgav att skälet till att stalkningen upphört var någon form av ingripande från rättsväsendet. Förutom att gärningspersonerna hade blivit varnade av polisen var det 11 procent som uppgav att stalkaren anhölls och en procent som uppgav att stalkaren dömdes för ett brott som anledning till att stalkningen upphört. Ungefär hälften av de utsatta hade anmält förföljelsen till polisen, dock var det enbart i en tredjedel av dessa fall som polisen tog upp anmälan.¹⁷

FBI, Federal Bureau of Investigation, har sedan 1990-talet bedrivit forskning om stalkning som våldsbrott. Deras studier har visat att många stalkare till en början bara förföljer sina offer, men när stalkarens inre behov inte längre tillfredställdes med stalkningen eskalerade vanligtvis handlingarna till våld och vad som började med hot om våld kunde leda till bland annat misshandel och våldtäkt. Även mordfall visades ha inletts med stalkning. Ett exempel på en sådan stalkare är Mark Chapman, som blev den mest omtalade stalkaren i USA. Mark utsatte musikern John Lennon för stalkning till en början, men år 1980 trappades stalkningen upp och ledde till John Lennons död.¹⁸

3.2 Lagstiftning

Det var mordet på Rebecca Schaeffer år 1989 som ledde till att den första lagen som kriminaliserade stalkning infördes i Kalifornien. Rebecca var en ung skådespelerska och blev

¹⁵ Brå 2006:03 s. 6

¹⁶ A a s. 24f.

¹⁷ A a s. 25.

¹⁸ Syrén, På minerad mark s. 24.

ihjälkskjuten av en man som var helt fixerad vid henne.¹⁹ Utredningen som följde efter mordet visade att Rebecca hade blivit förföljd av mördaren under en längre tid. Det visade sig också att han hade använt sig av sina datakunskaper för att söka detaljerad kunskap om henne och hennes liv, och på detta sätt tagit reda på vart hon hade sin bostad.²⁰ Kalifornien instiftade sin lagstiftning mot stalkning år 1990. Kriminaliseringen i Kalifornien blev en modell för USA:s resterande delstater och år 1995 fanns det lagstiftning som kriminaliserar stalkning i samtliga 50 delstater. Olika delstater har valt olika sätt att definiera stalkning och därmed avgränsa brottet. Det samtliga anti-stalkninglagar har gemensamt är att beteendet ska vara upprepat, vilket ofta definieras som minst två gånger. Det som skiljer lagarna åt är bland annat beskrivningen av de straffbelagda gärningarna, där en sorts beskrivning är att de straffbelagda handlingarna på ett övergripande sätt ska innebära att offret ”förföljs” eller ”trakasseras”, medan andra ger konkreta exempel som att ”uppehålla sig utanför någons bostad”. Något annat som skiljer sig mellan de olika delstaterna är de krav som ställs ifråga om gärningspersonens uppsåt och offrets reaktion. Som en tumregel kan dock sägas att ju högre krav som ställs på offrets reaktion, desto lägre krav ställs på uppsåt från gärningspersonen och vice versa.²¹

Den kaliforniska lagen blev alltså den första anti-stalkninglagen i USA. Den innehåller ett krav på ett illvilligt uppsåt hos gärningspersonen. Detsamma gäller de lagar som inrättades efter den kaliforniska med denne som modell. Ett annat krav som uppställs enligt den kaliforniska lagen är att gärningspersonens beteende ska utgöra ett realistiskt hot som är ägnat att framkalla fruktan hos offret eller offrets familj.²²

Den kaliforniska stalkningbestämmelsen återfinns i Penal Code § 646.9 och har, översatt till svenska, följande formulering:

”Den som avsiktligt, illvilligt och systematiskt förföljer eller avsiktligt och illvilligt trakasserar en annan person på ett sådant sätt att det utgör ett realistiskt hot ägnat att framkalla fruktan för egen eller den närmaste familjens säkerhet gör sig skyldig till systematisk förföljelse för vilket stadgas fängelse i ett år i en ’lokalanstalt’ eller böter, ej mer än tusen dollar, eller båda påföljderna i förening eller fängelse att avtjänas i ’riksanstalt’.”²³

¹⁹ Bet 2004/05:JuU20

²⁰ Syrén, På minerad mark s. 23.

²¹ Brå 2006:03 s. 48.

²² A a s. 49.

²³ Justitiekommitténs översättning i bet 2004/05:JuU20.

Problemet som uppstår med denna typ av bestämmelse är att en del gärningar som uppfattas som stalkning inte kan leda till en fällande dom för stalkning, då det inte går att bevisa att gärningspersonen har ett illvilligt uppsåt. Gärningspersons syfte med förföljelsen kan ha varit att få en relation med offret snarare än att skada eller skrämma offret. För att komma tillrätta med problemet har ett antal delstater i USA formulerat sina anti-stalkninglagar på ett annorlunda sätt. Istället för att fokusera på uppsåtet från gärningspersonen har fokus skiftat till hur förföljelsen har upplevts av offret. I vissa delstater räcker det att offret har blivit skrämt eller skadat av förföljelsen för att stalkningbestämmelserna ska uppfyllas. I andra delstater krävs, förutom att offret har blivit rädd, att denna rädsla ska vara befogad och förföljelsen varit ägnad att skrämma eller skada en förnuftig människa.²⁴

De uppställda straffen som kan utdömas för stalkning skiljer sig mellan de olika delstaterna. De flesta lagarna har dock gemensamt att de är uppbyggda så att det finns ett ringa brott och ett grövre brott. För det grövre brottet kan straffmaximum variera från ett år till sju års fängelse. För att undvika att beteenden som betraktas som legitima faller inom stalkninglagstiftningarna, uppställs i de flesta lagarna ett antal undantag. Bland dessa undantag hamnar exempelvis lagliga demonstrationer, yrkesutövande journalister och privatdetektiver.²⁵

I en strävan att komma närmare en gemensam definition har tre gemensamma kriterier ställts upp i de olika delstaterna för systematisk förföljelse. Det första är att det ska finnas ett mönster av uppsåtliga trakasserier. Det andra kriteriet är att det ska finnas ett inslag av underförstått eller klart uttalat hot. För det tredje ska offret faktiskt uppleva rädsla och rädslan ska vara befogad.²⁶

²⁴ Brå 2006:03 s. 50.

²⁵ A a s. 51.

²⁶ Bet 2004/05:JuU20.

4 Nytt brott: Olovlig fotografering

4.1 Straffansvar för olovlig fotografering

I en nyligen utgiven departementspromemoria²⁷ föreslås att en kriminalisering av fotografering och filmning i vissa fall ska införas. Detta ska ta sig uttryck genom att ett nytt brott, olovlig fotografering, införs i 4 kap 6 a § BrB. Som skäl för förslaget anges att fotografering och filmning av enskilda som befinner sig i vissa särskilda situationer och som görs av andra personer i smyg eller öppet men utan medgivande länge har varit ett problem. Det kan gälla både när den enskilde befinner sig i en miljö som är mycket privat eller när den enskilde befinner sig i en situation som annars avser mycket privata förhållanden. Som exempel anges att den enskilde använder en toalett eller byter om och duschar i ett omklädningsrum. I sådana situationer kan fotografering vara kränkande för den som blir fotograferad. Detta gäller även om han eller hon inte är medveten om fotograferingen samtidigt som den sker utan får vetskap om den först i efterhand. Även det faktum att någon förfogar över en integritetskänslig bild av den enskilde och kan sprida den till andra kan leda till att den enskilde känner obehag.²⁸

Som skäl för förslaget anges vidare att problemet med fotografering i integritetskänsliga situationer har ökat på grund av den tekniska utvecklingen som har inneburit, förutom att tekniken har blivit lättillgänglig, helt nya möjligheter att med olika typer av hjälpmedel fotografera och filma. Visserligen är detta en utveckling som gynnar informationsfriheten och berikar människors liv, dock skapar denna nya teknik även nya förutsättningar för att den ska missbrukas. Tidigare har fotografering i för den drabbade känsliga situationer, exempelvis smygfilmning av samlag eller smygfilmning av annan i ett badrum inte kunnat leda till att domstolen har utdömt ansvar för själva fotograferingen. Detta då ansvar för ofredande förutsätter att den drabbade uppfattar fotograferingen. Detta har domstolen i vissa fall påtalat vara en brist i straffskyddet för den drabbade, även om förtal kan dömas om bilderna sprids.²⁹

Då en fotografering i smyg eller annars utan medgivande i situationer som beskrivits ovan kan utgöra ett påtagligt intrång i den fredande sfär som enskilda bör vara tillförsäkrade mot andra,

²⁷ Ds 2011:1.

²⁸ A a s. 15f.

²⁹ A a s. 16f.

utgör fotograferingen i sådana fall en kränkning av den drabbades frid. Med detta som grund har föreslagits att det finns ett behov av kriminalisering av fotografering och filmning i vissa fall.³⁰

4.2 Straffansvarets närmare utformning

Den nya bestämmelsen har föreslagits ha följande formulering:

Brb 4 kap 6 a § Den som olovligen, på ett sätt som är ägnat att kränka den enskildes personliga integritet, fotograferar eller annars med tekniskt hjälpmedel tar upp bild av någon som befinner sig inomhus i en bostad eller på en toalett, i ett omklädningsrum eller i ett annat liknande utrymme, döms för olovlig fotografering till böter eller fängelse i högst ett år. Detsamma gäller den som olovligen fotograferar eller annars med tekniskt hjälpmedel tar upp bild av någon på ett sätt som är påträngande, närgånget eller dolt och ägnat att allvarligt kränka hans eller hennes personliga integritet som privatperson. Till ansvar döms inte om gärningen med hänsyn till syftet och övriga omständigheter är försvarlig. Första stycket gäller inte den som fotograferar eller annars tar upp bild av någon som ett led i en myndighets verksamhet.

Förslaget är att den nya bestämmelsen ska omfatta såväl fotografering som filmning, oavsett vilken teknik som används. Gärningsmannen är den som fotograferar, men även andra personer som medverkar till fotograferingen ska enligt medverkansbestämmelserna i 23 kap 4 § BrB kunna träffas av straffansvaret. Gärningspersonen ska ha uppsåt beträffande samtliga gärningsrekvisit för att kunna dömas för olovlig fotografering. Brottsoffret ska vara annan person än den som fotograferar. Det som ska straffbeläggas är själva fotograferandet, och identifieringsmöjligheten ska således inte vara bunden enbart till bilden. Det är istället den kränkning av den enskildes integritet som sker just genom att den enskilde fotograferas som ska straffbeläggas.³¹

4.2.1 Olovlighetskrav och samtycke

Fotograferingen ska ske olovligen. Den ska således ske utan medgivande av den enskilde eller utan stöd av tillåtande bestämmelser. En fotografering som sker med samtycke ska därmed inte

³⁰ Ds 2011:1 s. 17f.

³¹ A a s. 25f.

omfattas av bestämmelsen. Oftast är det den som ska fotograferas som är den som ska lämna samtycke, då det är denne som är behörig att förfoga över intresset av att värna den enskilde mot fotografering. Detta kan även gälla en underårig som förstår innebörden av ett lämnat samtycke. Även en förälder till ett litet barn kan lämna samtycke. Samtycket behöver inte vara uttalat utan även en tyst samtycke är giltigt och räcker för att en fotografering inte ska falla inom bestämmelsen. För att fotografering som sker med samtycke inte ska kriminaliseras och omfattas av den nya bestämmelsen uppställs ett krav på att fotograferingen för straffansvar ska ske olovligen.³²

4.2.2 Fotografering på vissa platser

Det är vissa klart avgränsade platser som tillhör den enskildes särskilda privata miljö eller som annars är avsedda för särskilt privata förhållanden som är utgångspunkten för kriminaliseringen. Då önskan har varit att bestämmelsen ska få en snäv och tydlig avgränsning, har förslaget lämnats att de platser som ska omfattas uttryckligen ska räknas upp i bestämmelsen. Vidare har föreslagits att det endast ska vara fotografering som sker på ett sätt som är ägnat att kränka, det vill säga typiskt kränker, den enskildes personliga integritet som ska omfattas av bestämmelsen och således vara straffbar. Straffbarheten ska alltså inte sträcka sig så långt att den omfattar även fotografering, som visserligen sker i sådan särskilt privat miljö som avses, men inte är integritetskränkande på det sätt som avses och därmed framstår som icke straffvärd.³³

Den enskilde bör alltid få vara i fred i sin egna eller någon annans bostad. Till bostad räknas, förutom det som anses vara bostad i klassisk bemärkelse, även lokal där den enskilde bor beständigt samt en tillfällig bostad såsom ett hotelrum eller en båthytt. Skyddet ska gälla oavsett var i bostaden den enskilde befinner sig, då det kan komma att leda till gränsdragningsproblem om avstånd till exempelvis fönster ska beaktas. Vidare bör varje enskild kunna räkna med att ha en fredad sfär i den egna eller någon annans bostad. Straffansvaret omfattar både fotografering inne i samt fotografering in i bostaden. Noteras bör här att det är fotografering som är ägnad att kränka den personliga integriteten som omfattas. Olovlig fotografering föreslås dock inte sträcka sig lika långt som hemfridskyddet, som även omfattar bland annat trädgård och gårdsplan, då man inte anser att den som befinner sig på en plats där han eller hon mer allmänt kan vara

³² Ds 2011:1 s. 26f.

³³ A a s. 27f.

föremål för andras uppmärksamhet inte kan göra gällande samma skyddsanspråk som någon som har dragit sig undan för avskildhet.³⁴

Vid vissa platser måste det anses uppenbart att en person bör fredas mot kränkande fotografering. Detta gäller utrymmen som är avsedda för mycket privata avseenden, såsom toaletter och omklädningsrum. Fotografering på sådana platser måste som huvudregel anses kränkande och bestämmelsen bör därför omfatta dessa platser. Dock behöver inte all fotografering på nämnda områden innebära en kränkning. En person som tvättar händerna inne på en toalett använder inte utrymmet för privat avseende just då och bör därför inte anses vara kränkt om han eller hon fotograferas. Skyddet ska således omfatta dessa utrymmen, om fotograferingen sker på ett sätt som är ägnat att kränka den enskildes personliga integritet. Något krav på att skyddet i sådana utrymmen endast ska gälla då någon har stängt dörren om sig eller dragit för draperiet ordentligt ska inte uppställas då bestämmelsen ska ge ett heltäckande skydd samt vara tydlig och förutsebar.³⁵

4.2.3 Fotografering i vissa situationer oavsett plats

De särskilda platser som föreslagits enligt ovan är klart avgränsade platser som antingen tillhör den enskildes privata miljö eller är avsedda för privata förhållanden. För att skyddet mot kränkande fotografering ska vara heltäckande har det dock även föreslagits att kriminaliseringen ska omfatta fotografering som utgör en mer allvarlig integritetskränkning, i vissa klart avgränsade situationer, oavsett på vilken plats fotograferingen sker. Det kan röra sig om fotografering där integritetskränkningen inte är begränsad till en specifik plats utan istället är situationsanknuten, som exempel nämns bland annat påträggande, närgången och dold fotografering.³⁶

Fotograferingen ska i detta fall utgöra en integritetskränkning av mer allvarligt slag. Att den enskilde har försatt sig själv i en viss situation ska inte ha någon betydelse för straffansvaret. Dock ska kriminaliseringen enbart gälla enskilda i egenskap av privatpersoner. Detta på grund av yttrande- och informationsfrihetsskäl. Om ett granskande tv-program exempelvis vill smygfilma en person i sin roll som myndighetsföreträdare under en intervju ska detta således inte falla under bestämmelsen. Detta gäller även för den som deltar i en officiell tillställning. Att fotografera

³⁴ Ds 2011:1 s. 28f.

³⁵ A a s. 29f.

³⁶ A a s. 30f.

samma person på ett sätt som är ägnat att kränka personens integritet i sitt hem utan samtycke ska däremot falla under kriminaliseringen.³⁷

4.2.4 Försvarlig fotografering undantas

Även om fotografering av enskild uppfyller ovan stadgade rekvisit och krav på integritetskränkning, kan den i undantagsfall vara berättigad. I vissa fall anses nämligen den som fotograferar ha ett berättigat intresse av att göra detta. Som exempel nämns då en högt uppsatt person i en bostad begår en mycket klandervärd handling, och syftet med dokumentationen är att i media kunna visa detta. Därför har det föreslagits att det bör införas ett undantag från straffansvaret för gärningar som med hänsyn till syftet och övriga omständigheter är försvarliga. Vid bedömningen av om försvarlighetsrekvisitet ska anses vara uppfyllt bör särskilt beaktas om den sker som ett led i en nyhetsförmedling eller i annat sammanhang av samhälleligt intresse. Även viss fotografering som utgör ett inslag i undervisning, vetenskapligt arbete eller av konstnärliga hänsyn föreslås omfattas av undantaget.³⁸

³⁷ Ds 2011:1 s. 31.

³⁸ A a s. 32f.

5 Nytt brott: Olaga förföljelse- Stalkning

Den 6 juli 2006 beslutade regeringen att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att utreda med hjälp av vilka skyddsåtgärder skyddet för personer som utsätts för hot eller förföljelse kan förstärkas.³⁹ Utredningen resulterade i oktober 2008 i betänkandet Stalkning – ett allvarligt brott.⁴⁰

Den 28 oktober 2010 överlämnade regeringen till riksdagen en proposition⁴¹ där ett nytt brott, olaga förföljelse, föreslås för att förbättra situationen för personer som utsätts för trakasserier och kränkningar vid upprepade tillfällen. Vidare har föreslagits att reglerna om besöksförbud ska ändras som ett led i försöket att förbättra situationen för dessa. Uttrycket kontaktförbud ska ersätta besöksförbud och de omständigheter som ska beaktas vid riskbedömningen av åklagare ska förtydligas. Genom att uttryckligen ange att varje beslut om kontaktförbud ska föregås av en proportionalitetsbedömning kommer proportionalitetsprincipens betydelse att tydliggöras. Den första oktober 2011 ska ändringarna enligt förslaget träda ikraft.⁴²

Ett stort antal personer utsätts för våld, hot och trakasserier varje år. Till följd av detta kan många gånger både betydande och bestående fysisk och psykisk ohälsa uppstå. Att öka tryggheten samt ge skydd till personer som lever i rädsla på grund av att de är utsatta för olika typer av trakasserier är en angelägen uppgift för samhället. Syftet med propositionen har därmed varit att ge rättsväsendet förbättrande möjligheter att förebygga och beakta allvaret i våld, hot och trakasserier samt att förstärka skyddet för de som är utsatta.⁴³

I propositionen hänvisas till Brottsförebyggande rådets studie som behandlats ovan, där det framgår att nio procent av de tillfrågade någon gång i livet uppgett sig ha blivit utsatta för upprepade trakasserier av en och samma person. Dessa typer av trakasserier har kommit att uppmärksammas särskild under senare år. Som exempel anges att det kan vara fråga om ovälkomna besök, ideliga telefonsamtal, att få sin bil repad eller att få brev och e-post med kränkande innehåll. I dagligt tal kallas beteendet för stalkning.⁴⁴

Bestämmelsen om olaga förföljelse föreslås ha följande lydelse:

³⁹ Dir. 2006:84.

⁴⁰ SOU 2008:81.

⁴¹ Prop: 2010/11:45.

⁴² A prop s. 1.

⁴³ A prop s. 30f.

⁴⁴ A prop s. 31.

4 kap. 4 b §. Den som förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör

- 1. Misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa,*
- 2. Olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,*
- 3. Olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,*
- 4. Hemfridsbrott eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 §,*
- 5. Olovlig fotografering enligt 4 kap. 6 a §,*
- 6. Ofredande enligt 4 kap. 7 §,*
- 7. Sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 §,*
- 8. Skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,*
- 9. Åverkan enligt 12 kap. 2 § första stycket, eller*
- 10. Överträdelse av kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud*

döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för olaga förföljelse till fängelse i högst fyra år.

Både paragrafen och brottsrubriceringen är nya. Bestämmelsen syftar till att förstärka det straffrättsliga skyddet mot trakasserier och förföljelse. Straffmätningen ska återspegla brottslighetens allvar när det upprepade brottsliga handlandet utgör en särskild kränkning av målsägandens integritet. För att det ska bli aktuellt med straffansvar förutsätts att gärningspersonen har förföljt en annan person genom att upprepat ha begått brott mot denne. Det är således flera brottsliga gärningar som måste vara uppe till domstolens prövning samtidigt. De gärningar som omfattas anges i bestämmelsen, det vill säga misshandel av normalgraden eller ringa misshandel, försök till misshandel av normalgraden, olaga tvång som inte är grovt, olaga hot som inte är grovt, hemfridsbrott eller olaga intrång såväl av normalgraden som grovt brott, ofredande, sexuellt ofredande, skadegörelse, försök till skadegörelse, åverkan som består i ringa skadegörelse eller överträdelse av kontaktförbud. Om gärningspersonen mot den utsatte har begått andra typer av brott ska det dömas särskilt för dessa.⁴⁵

I och med att brottet består av en serie var för sig straffbara gärningar är brottet inte ett så kallat perdurerande brott, det vill säga ett brott som utgörs av en enda fortlöpande gärning. Precis som vid brott i allmänhet måste domstolen ta ställning till om varje enskild gärning är styrkt. Förutom vissa detaljerat beskrivna och tidsbestämda gärningar kan det dock vara godtagbart att till grund

⁴⁵ Prop: 2010/11:45 s. 76.

för en fällande dom lägga gärningar av likartat slag som begåtts under en viss tidsperiod där den exakta tidpunkten och platsen för respektive gärning hålls mer öppen. Vad gäller preskription blir de enskilda brottsliga gärningarna som ingår i brottet preskriberade särskilt för varje gärning som ingår i gärningsperskrivningen.⁴⁶

Kränkningen av den utsatta personens integritet ska ha varit upprepad. Det som avses med upprepad kränkning är att gärningarna ska ta sikte på den personliga integriteten och ha skett vid upprepade tillfällen, i likhet med vad som gäller för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Bedömningen av antalet kränkande gärningar som ska krävas för att kränkningen ska vara upprepad ska ta sin utgångspunkt i gärningarnas karaktär. Allvarliga gärningar ska således inte behöva ha skett vid lika många tillfällen för att anses som upprepad som en mindre allvarlig kränkning, samtidigt som det bör krävas fler tillfällen för att mindre allvarliga gärningar ska anses vara upprepade.⁴⁷

För straffansvar enligt bestämmelsen krävs det inte några gärningar utöver dem som åtalet avser. Dock kan vid bedömningen av om de åtalade gärningarna utgör ett led i en upprepad kränkning, tidigare brott mot målsäganden beaktas om den tilltalade har dömts för dessa. Det är då inte fråga om att på nytt döma för tidigare prövade gärningar. Genom att beakta tidigare brott kan dock de förhållanden under vilka de åtalade gärningarna ägt rum att belysas. Brottsliga gärningar som ingår i en serie brott mot en annan person och som är av det slag som bestämmelsen avser kan i regel förutsättas utgöra en kränkning av den utsatte personens integritet. Det kan dock föreligga fall där en enskild gärning inte har inneburit en sådan kränkning. Som exempel på dessa fall nämns då inga försök till en direkt kontakt har gjorts vid en överträdelse av ett besöksförbud och den som skyddas av besöksförbudet inte ens har lagt märke till överträdelsen. I ett sådant fall då gärningen inte har inneburit en kränkning ska domstolen istället döma särskilt för det brottet. Domstolen ska även döma för de enskilda brotten om gärningarna sammantaget inte kan anses ha utgjort en upprepad kränkning av den utsatte. Enligt sedvanliga konkurrensregler ska, då förutsättningar föreligger för att döma för grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning, dömas för dessa brott istället för olovlig förföljelse.

Vad gäller de subjektiva rekvisiten ska den tilltalades uppsåt täcka de objektiva omständigheterna. Det krävs inte något särskilt förföljelsesyfte utan det är tillräckligt att den

⁴⁶ Prop: 2010/11:45 s. 77.

⁴⁷ A prop s. 77.

tilltalade haft uppsåt till de brottsliga gärningar som förföljelsen består av. Det krävs inte heller att den tilltalade haft till syfte att kränka den utsattes integritet, utan så länge de faktiska omständigheterna som läggs till grund för bedömningen täcks av den tilltalades uppsåt anses de subjektiva rekvisiten vara uppfyllda. Det är således domstolen som, oavsett den tilltalades egna värderingar och syften med handlingarna, gör värderingen av om de brottsliga gärningarna har utgjort förföljelse eller inneburit en kränkning av målsäganden. Dock föreligger inte olaga förföljelse om den tilltalade inte haft uppsåt till det upprepande handlandet, även om uppsåt till de brottsliga gärningarna förelegat.⁴⁸ Som exempel på när en sådan situation kan uppstå är om den tilltalade förstör viss egendom på olika platser vid olika tillfällen, utan att veta om att samma person råkare vara ägare till egendomen. I dessa fall är det endast en slump att samma målsägande drabbas av flera enskilda brott.

Straffet för olaga förföljelse är fängelse i högst fyra år. Brottsliga gärningar som var för sig har ett straffvärde som motsvarar böter kan omfattas av bestämmelsen men även brott där straffvärdet för gärningarna är fängelse. Såväl de enskilda gärningarnas allvar och intensitet som den samlade brottslighetens omfattning påverkar straffvärdet. Vid många eller allvarliga brott ska straffvärdet anses vara högre än vid få eller mindre allvarliga brott.⁴⁹

5.2 Besöksförbud blir kontaktförbud

Regeringen har i sin proposition föreslagit att uttrycket besöksförbud ska ersättas med kontaktförbud.⁵⁰ Det poängteras att det krävs att det i lagen tydliggörs vad som avses med olika beteenden och företeelser för att lagen ska kunna tillämpas på ett ändamålsenligt sätt. När uttrycket besöksförbud infördes konstaterades att det lämpligen kunde användas som en samlad benämning för de olika typer av förbud som åsyftades, och uttrycket är idag etablerat. Av alla de kontaktsätt som förbudet avser att träffa utgör emellertid besök bara en mindre del i praktiken. Andra gärningar som förbudet omfattar är bland annat att följa efter den som förbudet avses skydda, att ringa, skriva brev, skicka sms, ta kontakt på internet eller att meddelande lämnas till en släkting för vidarebefordran till den som förbudet avser att skydda. De situationer som uppräknats faller inom ramen för vad som normalt brukar ske när en person utan att besöka en annan person kontaktar eller försöker kontakta en annan person. Därför återspeglar uttrycket

⁴⁸ Prop: 2010/11:45 s. 77f.

⁴⁹ A prop s. 78.

⁵⁰ A prop s. 36.

kontaktförbud på ett bättre sätt än besöksförbud vad som avses med förbudet. Dessutom står uttrycket kontaktförbud i bättre överensstämmelse med hur förbudet redan tillämpas.⁵¹ Medan besöksförbud ur ett språkligt perspektiv är rumsligt begränsat är kontaktförbud ett vidare uttryck. Det bör dock i sammanhanget poängteras att ändringen enbart är av språklig karaktär för att tydliggöra innebörden av förbudet och inte har till avsikt att utvidga tillämpningsområdet av förbudet.⁵²

5.2.1 Proportionalitetsprincipen

I propositionen föreslås vidare att en uttrycklig proportionalitetsprincip införs som tydliggör att en bedömning av om skälen för ett förbud uppväger det intrång eller men i övrigt som förbudet innebär för den som skyddet avses gälla emot ska föregå varje beslut om kontaktförbud. Därmed kommer hänvisningen till att ett förbud endast får meddelas om man inte genom en mindre ingripande åtgärd kan tillgodose syftet att tas bort.⁵³

Som skäl för förslaget nämns att åtgärder som innebär att kontroll eller tvång riktas mot en enskild individ bör få vidtas endast om de kan anses stå i rimlig proportion till vikten av vad som ska uppnås. Proportionalitetsprincipen anses vara en utgångspunkt vid prövning av om besöksförbud ska meddelas eller inte. Detta framgår enligt nuvarande ordning indirekt av att besöksförbud inte får meddelas om syftet kan uppnås genom en mindre ingripande åtgärd. Idag finns avseende gemensam bostad och särskilt utvidgat besöksförbud en uttrycklig proportionalitetsprincip. Det har inte föreslagits någon ändring i denna ordning. Dock föreslås att det även vid andra typer av besöksförbud bör införas en uttrycklig och generell propotionalitetsprincip, vilket kommer innebära att det i varje enskilt fall ska göras en proportionalitetsbedömning.⁵⁴

5.2.2 Elektronisk övervakning

Vidare har föreslagits en möjlighet att använda elektronisk övervakning av kontaktförbud med tillträdesförbud. Detta ska ersätta utvidgat besöksförbud och särskilt utvidgat besöksförbud. Som skäl för detta har angivits att det skydd som eftersträvas med kontaktförbud kräver att den mot vilken förbudet avses gälla respekterar förbudet. En stor del av besöksförbuden, ungefär en

⁵¹ Prop: 2010/11:45 s. 36f.

⁵² A prop s. 37.

⁵³ A prop s. 37.

⁵⁴ A prop s. 37f.

tredjedel, överträds varav många överträds mer än en gång. Det är dock väldigt få av dessa överträdelser som lagförs. En bidragande omständighet till detta är bevissvårigheter då det sällan finns några vittnen eller annan stödbevisning. Detta visar att enbart besöksförbudet i sig inte är ett tillräckligt skydd för de som utsätts för brott eller trakasserats allvarligt på annat sätt.

Förslaget anses kunna leda till en bättre och mer ändamålsenlig användning av kontaktförbudet och att efterlevnaden av ett särskilt utvidgat kontaktförbud ska kunna kontrolleras. Brå har i en av sina rapporter⁵⁵ konstaterat att elektronisk övervakning i sig visserligen inte utgör något skydd, men dock kan innebära att den utsatta personen samt polisen tidigt kan uppmärksammas på om den övervakade närmar sig. Polisen och åklagare får således en möjlighet att kontrollera efterlevnaden av besöksförbudet samt skydda den utsatte som riskerar att fortsätta att utsättas för våld, hot och trakasserier efter att ha fått ett kontaktförbud utfärdat.⁵⁶

⁵⁵ Brå, Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning

⁵⁶ Prop 2010/2011:45 s. 45f.

6 Nuvarande lagstiftning i Sverige

I Sverige finns för närvarande ingen särskild bestämmelse som hanterar stalkning. Dock kan vissa typiska handlingar som ofta är ett led i stalkningen ändå angripas med den lagstiftning vi har. Stalkning omfattar som sagt en mängd olika beteenden och nedan finns en sammanställning på den kriminalisering av vissa typer av stalkningsbeteende som finns idag. I regeringens nya proposition har föreslagits att nedan beskrivna brott ska omfattas av brottet ”olaga förföljelse” varför en genomgång kommer att göras av dessa brott var för sig.

6.1 Misshandel och försök till misshandel

Stadgandena om uppsåtlig misshandel återfinns i BrB 3 kap 5 och 6 §§. Brottet misshandel delas i BrB upp i tre svårighetsgradet. Ringa och mellangraden av misshandel behandlas i 3 kap 5 § medan de grova fallen behandlas i 6 §. Till misshandel döms den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd.

I lagtexten anges inte på vilka olika sätt misshandel kan förövas. Detta har inte ansetts lämpligt med tanke på att en misshandel kan ske på ett flertal olika sätt. Den kan ske med eller utan hjälp av vapen eller tillhyggen. Den kan även ske med angrepp genom andra slag av yttre våld, men också genom förgiftning och genom åtgärder som genom skrämsel förorsakar sjukdom.⁵⁷

Resultatet av gärningen ska vara kroppsskada, sjukdom, smärta eller vanmakt eller något annat sådant tillstånd. Som kroppsskada kan räknas sår, svullnader, inre blödningar eller förlust av någon kroppsdel. Till sjukdom kan höra kroppssjukdom (detta inkluderar könssjukdom), sinnessjukdom eller psykisk invaliditet. Med smärta avses fysiskt lidande som inte är alltför obetydlig i intensitet och varaktighet. Att försätta någon i vanmakt innebär att den drabbade ska hamna i praktiskt taget fullständig brist på kroppslig kontroll. Som exempel kan nämnas att brottsoffret hamnar i medvetslöshet, sömn eller total berusning av alkohol eller droger. Som jämförbart tillstånd räknas exempelvis bländning med tårgas eller dylikt.⁵⁸

Straffet för misshandel är enligt 3 kap 5 § fängelse i högst två år för normalgraden och böter eller fängelse i högst sex månader för ringa misshandel. Straffet för misshandel av normalgraden ska normalt vara fängelse.⁵⁹ I praxis kan dock utläsas att straffet för misshandel av normalgraden inte

⁵⁷ BrBK s. 3:29.

⁵⁸ Jareborg, Brotten s. 190f.

⁵⁹ BrBK s. 3:36.

alltid behöver leda till fängelse. Som exempel kan nämnas NJA 2000 s 17 III där den tilltalade dömdes för misshandel av normalgraden till villkorlig dom med föreskrift av samhällstjänst.

6.2 Olaga tvång

I 4 kap 4 § BrB har en allmän bestämmelse till skydd för individens handlingsfrihet upptagits. Olaga tvång är brottsbenämningen och stadgar straff för den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar annan att göra, tåla eller underlåta något. Med våld avses även lindrigare former av våldsanvändning mot annan person än det våld som stadgas i andra lagrum. Det krävs dock ändå att våldet varit av sådan styrka att motstånd från den andres sida har övervunnits.⁶⁰ I princip omfattas varje fysisk kraftutveckling som är tillräcklig för att övervinna ett motstånd. Typexempel på vad som innefattas i begreppet våld mot person är att slå, att hålla fast eller att tränga undan någon. Om enbart misshandeln leder till tvånget, och offret alltså inte blivit psykiskt påverkad, bör brottsrubriceringen vara misshandel och inte olaga tvång.⁶¹

Även vissa former av hot som tvångsmedel omfattas av bestämmelsen. Tvång genom hot om brottslig gärning omfattar förutom hot om våld på den utsatta personen även hot om våld på exempelvis dennes egendom. Tvånget ska ha lett till resultat för att omfattas av bestämmelsen och gärningsmannens uppsåt ska omfatta detta resultat. Även hot att åtala eller angiva annan för brott omfattas av paragrafen.⁶² Våldsutövning mot saker faller under ”hot om brottslig gärning” i den mån den kan uppfattas som ett hot om fortsatt skadegörelse. Förutsättningen för att ett hot ska föreligga är att gärningsmannen uppfattas ha möjlighet att påverka händelseutvecklingen.⁶³ Straffet för olaga tvång enligt första stycket är böter eller fängelse i högst två år. Grovt olaga tvång omfattas inte av den föreslagna bestämmelsen om olaga förföljelse.⁶⁴

6.3 Olaga hot

I 4 kap 5 § stadgas straffansvar för den som lyfter vapen eller annars hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom. Här stadgas således straff för hot som inte används som ett medel för

⁶⁰ BrBK 4:12

⁶¹ Jareborg, Brotten s. 267.

⁶² BrBK s. 4:13f.

⁶³ Jareborg, Brotten s. 267.

⁶⁴ A a s. 268.

tvång. Bestämmelsens syfte är främst att bereda straffrättsligt skydd för vissa angrepp mot en enskild persons känsla av trygghet till person och egendom. Straffet för olaga hot är böter eller fängelse i högst ett år.

Med hot om brottslig gärning förstås varje gärning som kan uppfattas som åtminstone antydande om att brottet kommer att utföras. Att hota någon med gärningar som inte är brottsliga är inte kriminaliserade genom denna paragraf. Det är således inget brott att hota om skandalisering om inte hoten faller under någon annan paragraf, exempelvis förtal.⁶⁵

Bestämmelsen fäster framför allt avseende vid hur situationen uppfattas från den hotades synpunkt. Hotet måste således ha kommit till den hotades kännedom. Det krävs även att hotet verkligen är ägnat att framkalla allvarlig fruktan.⁶⁶ I rättsfallet RH 2002:6 hade den tilltalade bland annat uttalat ord som ”jag ska döda dig”. Dock var detta språkbruk det gängse vid munhuggningar mellan honom och målsäganden och därmed ogillades åtalet. I domskälen uttalades att minsta rädsla eller oro inte ska täckas av bestämmelsen och erinrades att kravet ska vara ”allvarlig fruktan” och inte enbart fruktan.

Offret behöver inte bli rädd för att hotet ska vara straffbart. Dock ska hot där den hotade uppenbart har förstått att hotet inte har varit allvarligt menat uteslutas från straffbarhet. Vidare ska hot som inte är ägnat att störa offrets frid falla utanför bestämmelsen. Detta kan vara då offret är likgiltigt till om gärningen kommer att utföras eller inte.⁶⁷ Det har ingen betydelse för straffbarheten om gärningsmannen verkligen har för avsikt att fullfölja hotet. Hotet behöver i den meningen inte vara ”objektivt” farligt. Det kan således vara så att gärningsmannen faktiskt inte har avsett eller ens kunnat fullfölja sitt hot. Detta är dock av betydelse vid straffmätningen.⁶⁸

6.4 Hemfridsbrott och olaga intrång

Bestämmelsen om hemfridsbrott och olaga intrång återfinns i 4 kap 6 § BrB. Där stadgas att den som olovligen intränger eller kvarstannar där annan har sin bostad, vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg, döms för hemfridsbrott. Vidare stadgas att den som intränger eller kvarstannar obehörigen i kontor, fabrik, annan byggnad eller fartyg, på upplagsplats eller på annat dylikt ställe, döms för olaga intrång.

⁶⁵ Jareborg, Brotten s. 275.

⁶⁶ BrBK s. 4:22.

⁶⁷ A a s. 4:23.

⁶⁸ Jareborg, Brotten s. 275.

Paragrafens första stycke behandlar hemfridskyddet. Det är alltså någons bostad som är det skyddade området. Med bostad avses inte enbart en persons permanenta bostad utan även en tillfällig bostad såsom ett hotellrum (NJA 1971 s. 442) eller ett tält. Om inträngandet sker i uppsåt att föröva tillgrepp, tillämpas inte reglerna om hemfridsbrott utan allmänna regler om förmögenhetsbrott. Förutom den egentliga bostaden gäller straffskyddet även för gård eller trädgård. Det behöver inte framgå att området hör till bostaden genom att gården eller trädgården är inhängnad, om det annars är tydligt att området hör till bostaden.⁶⁹ Vem som äger bostaden saknar betydelse. Således har en arbetstagare i sin bostad hemfridskydd gentemot sin arbetsgivare, även om bostaden tillhandahålls av arbetsgivaren.⁷⁰

Att kvarstanna i en bostad olovligen kan vara när gärningsmannen ignorerar en uppmaning att avlägsna sig (NJA 1966 s. 503). Rekvisitet uppfylls även om gärningsmannen skulle gömma sig i bostaden så att en sådan uppmaning inte kan framställas eller annars att stanna kvar utan tillåtelse.⁷¹

Andra stycket i bestämmelsen behandlar skydd mot olaga intrång i kontor och dylikt. Skillnaden i intrånget är att det istället för ”olovligen”ska vara ”obehörigen”. Syftet med detta stadgande är att skapa ett skydd för lokaliteter där människor arbetar eller annars vistas. Alla former av intrång skyddas alltså inte av bestämmelsen, utan förutsättningen är att intrånget har skett obehörigen. För att straffbestämmelsen ska bli tillämplig krävs således att förfarandet inte överensstämmer med lag, rätt, sedvana eller vederbörandes medgivande.⁷²

Uppsåtet ska både vid hemfridsbrott och olaga intrång täcka alla objektiva rekvisit. Straffet för båda brotten är böter. Är brotten att anses som grova, finns dock möjlighet att döma till fängelse i högst två år. Motiven ger inte några närmare anvisningar om när brottet bör anses vara grovt. Dock bör beaktas ont uppsåt, exempelvis om det föreligger uppsåt att våldföra någon. I sådana fall kan i regel dömas till ansvar både enligt denna paragraf men även för försök eller förberedelse till våldsbrottet.⁷³

⁶⁹ BrBK s. 4:25.

⁷⁰ Jareborg, Brotten s. 277.

⁷¹ A a s. 277.

⁷² BrBK s. 4:27.

⁷³ A a s. 4:28.

6.5 Ofredande

Bestämmelsen om ofredande återfinns i 4 kap 7 § BrB och behandlar vissa fridskränkningar som inte innebär olaga hot, hemfridsbrott eller olaga intrång. Enligt bestämmelsen ska den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende annars ofredar annan, dömas för ofredande. Straffet för ofredande är böter eller fängelse i högst ett år. En gärningsman kan göra sig skyldig till ofredande oavsett om offret befinner sig på allmän eller enskild plats. Straffbestämmelsen är således inte begränsad till fall då gärningsmannen genom hänsynslöst beteende stör annans frid i hans eller hennes bostad.

Flera olika handlingar omfattas av brottsbeskrivningen. Att någon ”handgripligen antastar” kan exempelvis avse då någon avsiktig knuffar annan, sätter krokben för annan eller rycker eller sliter i någon annans kläder. Om inte någon smärta eller skada åsamkats och gärningen därför inte faller under misshandelsbestämmelsen, blir gärningen straffbar som ofredande.⁷⁴ Att enbart hålla fast någon under armen är inte att antasta. Dock omfattas att ta någon under armen för att försöka få honom att följa med.⁷⁵ Att tillfälligt hålla fast någon omfattas av bestämmelsen (NJA 1987 s. 67).

Många andra gärningar faller också in under bestämmelsen. Som exempel på ofredande genom hänsynslöst beteende kan nämnas att gärningsmannen genom ständiga telefonpåringningar stör offrets nattro eller på annat sätt trakasserar honom eller henne. Detta gäller även i fall då någon telefonförföljer annan under dagtid. För att gärningen ska anses innebära ett ofredande genom hänsynslöst beteende krävs dock att gärningen kan anses utgöra en kännbar fridskränkning.⁷⁶ Tidpunkten för gärningen kan ha betydelse för om gärningen innebär en kännbar fridskränkning eller inte. En handling som på natten framstår som hänsynslös behöver inte alls framstå som hänsynslös under dagen.⁷⁷

6.6 Sexuellt ofredande

Detta brott behandlas i 6 kap 10 § BrB och stadgar att den som, i annat fall än som avses förut i kapitlet, sexuellt berör ett barn under 15 år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuellt ofredande. Detsamma gäller den som blottar sig

⁷⁴ BrBK s. 4:31.

⁷⁵ Jareborg, Brotten s. 279.

⁷⁶ BrBK s. 4:32.

⁷⁷ Jareborg, Brotten s. 280.

för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handlande ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens integritet. Straffet för sexuellt ofredande är böter eller fängelse i högst två år.

Vad som räknas som en sexuell beröring är om gärningspersonen med beröringen försöker reta eller tillfredställa sin sexualdrift. Handlingen ska för en vuxen person ha en klar och otvetydig sexuell prägel. Hur barnet uppfattar handlingen påverkar inte bedömningen. Inte heller ett eventuellt samtycke har någon betydelse för det straffrättsliga ansvaret. Alla typer av beröring omfattas dock inte av bestämmelsen. Om en vuxen person leker med ett barn och under leken kommer att beröra barnets blottande könsorgan kommer straffansvaret inte i fråga. Att förmå ett barn under 15 år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd omfattas också av första stycket i bestämmelsen. Här innefattas bland annat handlingar där barnet har utsatts för tvång eller annan otillbörlig påverkan för att medverka. Detta är dock ingen förutsättning för att straffansvar ska komma i fråga.⁷⁸

Andra stycket i paragrafen behandlar sexuellt ofredande oavsett om den utsatte är ett barn eller en vuxen. Här föreskrivs ett straffansvar för den som blottar sig för en annan person på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller som på annat sätt ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka den ofredades sexuella integritet. Här ställs ingen åldersgräns upp utan både vuxna och barn omfattas av andra stycket. För straffansvar krävs att blottningen är ägnad att ge upphov till obehag. Då förutsättningen är att det typiskt sett ska ge upphov till kränkning krävs inte att någon förargelse har uppkommit i det enskilda fallet. Det krävs inte heller någon grad av offentlighet utan även om handlingen vidtas i enrum inför en enda person är det tillräckligt för straffansvar. Typexemplet på blottning är när en person öppnar upp sin rock inför en förbipasserande person och är naken under.⁷⁹

Vidare stadgas i andra stycket att den som genom ord eller handlande ofredar en annan person på ett sätt som typiskt sett duger för att kränka den andres sexuella integritet faller inom straffansvaret. Även här gäller att handlingen ska vara ägnad att, det vill säga typiskt sett, kränka personens sexuella integritet, oavsett om någon kränkning uppstod i det enskilda fallet. Någon avgörande betydelse tillmäts inte offrets egen uppfattning om vad som är kränkande. Om offret således känner sig kränkt av en handling som inte typiskt sett är ägnad att kränka, faller

⁷⁸ BrBK s. 6:45.

⁷⁹ A a s. 6:45.

handlandet utanför straffansvaret. Vid bedömningen bör beaktas mot vem handlandet företagits och vilka tids- eller miljöförhållanden som varit vid handen. En handling som kan vara ägnat att kränka ett barns integritet behöver inte nödvändigtvis kränka en vuxens.⁸⁰

Enligt förarbetena till bestämmelsen ska yttranden med sexuell innebörd ha en tydlig sexuell inriktning för att falla under straffansvaret. Således omfattas kontakter per telefon eller e-post som är tydligt sexuella.⁸¹ Användandet av könsord och andra yttranden med sexuella påståenden faller utanför tillämpningsområdet om syftet är annat än rent sexuellt. Att således uttala en svordom eller kränka den andre personen mer i största allmänhet faller utanför straffansvaret.⁸² Som exempel på ett rättsfall där åtal för sexuellt ofredande ogillats kan nämnas NJA 1997 s. 359, där en manlig officer, M.L, till en kvinnlig värnplikting, C.F, fällt vissa yttranden såsom ”har du varit inne på toaletten och knullat?” och ”hora”. HD uttalade i fallet att M.Ls yttranden visserligen innehållit ord med tydlig sexuell innebörd som i allmän mening kan framstå som anstötliga. Dock hänvisades till den dåvarande brottsbalkskommentaren, enligt vilken bedömningen av vad som låg i uttrycken uppenbart sedlighetssårande och anstötligt kunde färgas av sammanhanget som brottsbeskrivningen förekom i BrB samt att bedömningen av detta kunde bero på vem den riktades mot och under vilka tids- och miljöförhållanden detta skedde. Det faktum att M.K riktat sina uttalanden som ett led i en tillrättavisning till en underordnad värnplikting och att grunden för uttalandena var att M.L inte ansåg C.F ha reglementsenslig klädsel ledde till att HD inte ansåg att M.K uppträtt på ett unnenbart sedlighetssårande sätt i den mening som avsågs i BrBs bestämmelse och ogillade åtalet.

6.7 Skadegörelse och åverkan

Skadegörelsebrotten återfinns i 12 kap 1-3 §§ BrB. Brottet är indelat i tre svårhetsgrader, skadegörelse, grov skadegörelse och åverkan. Enligt 12 kap 1 § ska den dömas för skadegörelse som förstör eller skadar egendom till men för annans rätt därtill. I egendomsbegreppet ingår såväl fast som lös egendom. Straffet för skadegörelse är böter eller fängelse i högst ett år. Handligen ska förstöra eller skada saken med innebörd att dess substans ska minskas eller dess

⁸⁰ BrBK s. 6:45f.

⁸¹ Prop. 2004/05:45 s. 149.

⁸² A prop s. 88.

beskaffenhet ska undergå ändring.⁸³ Att exempelvis klottra ett meddelande på någons ytterdörr faller inom bestämmelsens tillämpningsområde.

Åverkan är den lindrigaste svårhetsgraden av skadegörelsebrottet. Enligt 12 kap 2 § ska för åverkan dömas om skadegörelsen med hänsyn till skadans obetydlighet och övriga omständigheter att anse som ringa. Straffet för åverkan är böter. Vid bedömningen av om skadegörelsen är att anse som ringa ska samtliga omständigheter vid brottet beaktas. Enligt lagtexten ska särskild beaktas om skadan varit obetydlig. Detta kan innebära exempelvis ett fullständigt förstörande av ett objekt som är föga värdefullt, men även ett partiellt förstörande av ett objekt som medför en obetydlig värdeminskning. Dock måste förutsättningarna för skadegörelse vara uppfyllda, varför händelser där inget men eller ett rent tillfälligt sådant uppkommer faller utanför bestämmelsen.⁸⁴

6.8 Överträdelse av besöksförbud

Lagen (1988:688) om besöksförbud erbjuder personer som förföljs och trakasseras ett bättre skydd. Syftet med lagen är att förebygga hotfulla och farliga situationer. Enligt förarbeten till lagen utgör besöksförbudslagstiftningen ett viktigt led i strävandena att skydda personer, främst kvinnor, som utsätts för förföljelse och trakasserier av personer, främst män, som de tidigare har levt tillsammans med.⁸⁵ Detta är dock inte uteslutande lagens funktion utan även andra utsatta personer ges skydd av lagen.

Enligt 1 § första stycket i lagen om besöksförbud innebär ett besöksförbud att en person inte får besöka eller på annat sätt ta kontakt med den person som förbudet avser att skydda. Det är inte heller tillåtet att följa efter denna person. Enligt andra stycket i samma paragraf får besöksförbud meddelas om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att någon kommer att begå brott mot, förfölja eller på annat sätt allvarligt trakassera den som förbudet avser att skydda. Vid bedömning av om det föreligger sådan risk beaktas särskilt om personen tidigare har begått brott mot den andra personens liv, hälsa, frihet eller frid. Besöksförbud får också enligt 1 a § avse förbud att uppehålla sig i en bostad som brukas gemensamt med annan, om det på grund av särskilda omständigheter finns en påtaglig risk för att den mot vilken förbudet avses gälla kommer att begå brott mot en sammanboendes liv, hälsa, frihet eller frid. Vid ett sådant beslut

⁸³ BrBK s. 12:3.

⁸⁴ BrBK s. 12:9.

⁸⁵ Prop. 1987/88:137 s. 13.

tas hänsyn till proportionalitetsprincipen, varför beslutet endast får meddelas om skälen för förbudet väger väsentligt tyngre än det intrång eller men i övrigt som förbudet innebär för den som förbudet avses gälla.

Enligt 2 § första stycket får förbudet enligt 1 § utvidgas till att avse förbud att uppehålla sig i närheten av en annan persons bostad, arbetsplats eller annat ställe där den personen brukas vistas, om det kan antas att ett besöksförbud inte är tillräckligt. Den som överträder ett förbud enligt 2 § får meddelas förbud att uppehålla sig inom ett större område än det som följer av det utvidgade förbudet, 2 § andra stycket. Detta kallas för ett särskilt utvidgat besöksförbud. Även här blir proportionalitetsprincipen aktuell då ett sådant besöksförbud enbart får meddelas om skälen för förbudet väger väsentligt tyngre än den inskränkning i rörelsefriheten som förbudet innebär för den som förbudet avses gälla, 2 § tredje stycket.

Straffet för den som bryter mot ett besöksförbud är böter eller fängelse i högst ett år enligt 24 §. Vissa handlingar som inte skulle ha varit brottsliga utan ett besöksförbud kan en person således straffas för om denne bryter mot ett meddelat besöksförbud.

6.9 Övrig relevant lagstiftning

6.9.1 Grov kvinnofridskränkning

Bestämmelsen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning återfinns i BrB 4 kap 4 a §. Paragrafen stadgar att den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap BrB mot en närstående eller tidigare närstående person döms för grov fridskränkning, om var och en av gärningarna utgjort ett led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att skada personens självkänsla. För att dömas för grov kvinnofridskränkning uppställs samma krav på gärningarna, dock tillkommer att gärningspersonen ska vara en man och offret en kvinna som han har varit gift med eller bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden.

Brottet tar sikte på upprepade straffbara kränkningar som rikas mot närstående personer. I NJA 2003 s. 144 dömdes en man för grov kvinnofridskränkning efter att begått ett antal brottsliga gärningar mot sin fru. Han hade bland annat ofredat henne genom att kasta ett glas juice på henne, uppsåtligen tillfogat henne smärta genom att bland annat sparka henne, tilldela henne knytnävslag och trampa på hennes fot. Han hade vid flera olika tillfällen gjort sig skyldig dessa brottsliga gärningar och de ansågs av domstolen vara ägnade att allvarliga skada hennes

självkänsla. Kvinnans utsatta situation togs i beaktande av domstolen vid avgörande av om gärningarna var ägnade att allvarligt skada hennes självkänsla. Stalking kan anses vara samma typ av sammanslagning av brott fast för icke-närstående.

6.9.2 Förtal och förolämpning

Ärekränkingsbrotten återfinns i BrB 5 kap. I 5 kap 1 § stadgas att den som utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, döms för förtal. I 5 kap 3 § stadgas att den som smädar annan genom kränkande tillmäte eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom, döms om gärningen ej är belagd med straff enligt 1 eller 2 §, för förolämpning. Både förtal och förolämpningsbrottet stadgar böter som straff för brottet, medan grovt förtal kan leda till fängelse i högst två år.

Ärekränkingsbrotten kan anses falla under det typiska stalkningsbeteendet. Ändå har regeringen i sin proposition valt att lämna dessa brott utanför förslaget om bestämmelsen om olaga förföljelse. Detta har motiverats med att det primärt endast är målsäganden som får åtala för dessa brott och att åklagarens åtalsrätt är begränsad. Det är därmed endast särskilt kvalificerade fall som är avsedda att leda till allmänt åtal. Vad gäller förolämpning gäller ytterligare begränsningar i åklagarens åtalsrätt än de som gäller vid förtal.⁸⁶ Förtal och förolämpning omfattas inte heller av bestämmelsen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Redan i samband med att dessa brott infördes gjordes bedömningen att de särskilda åtalsreglerna gjorde att den praktiska nyttan av att låta dessa brott omfatta förtal och förolämpning kunde ifrågasättas.⁸⁷ Av samma skäl motiverar regeringen i sin proposition att förolämpning och förtal inte bör omfattas av olaga förföljelse utan domstolen bör döma särskilt för dessa brott.

⁸⁶ Prop: 2010/11:45 s. 71.

⁸⁷ Prop: 1997/98:55 s. 79f.

7 Praxis och praktisk tillämpning

Då bestämmelsen om olaga förföljelse ännu inte har trätt ikraft finns det inte någon praxis som berör den specifikt. Dock finns det fall där rekvisiten för det kommande brottet olaga förföljelse varit uppfyllda och domstolen dömt för var och en av de vid tillfället existerande brotten för sig. Därför ska tidigare rättsfall undersökas där gärningarna är av sådant slag att de skulle omfattas av bestämmelsen om olaga förföljelse om den hade funnits vid tidpunkten för då brottet begicks. De rättsfall som ska undersökas berör således fall av upprepade gärningar, exempelvis olaga hot och ofredande, som varit ägnade att kränka offrets integritet. En beskrivning av hur domstolen har dömt i dessa fall kommer att göras. Därefter görs en redogörelse för om kriterierna för olaga förföljelse hade uppfyllts om bestämmelsen hade trätt ikraft idag.

7.1 NJA 2004 s 97

I detta rättsfall hade åklagaren väckt åtal mot I.H. för grov kvinnofridskränkning. I.H. hade vid sammanlagt sex tillfällen misshandlat offret C.S. Utgångspunkten i HD var att var och en av gärningarna hade varit ett led i en upprepad kränkning av C.S. integritet. Kärnfrågan i rättsfallet var om I.H. skulle vara att betrakta som närstående till C.S. vilket HD kom fram till att I.H. skulle. Därmed dömdes I.H. för grov kvinnofridskränkning i enlighet med 4 kap 4 a § BrB till åtta månaders fängelse.

HD kom således fram till att närståendebegreppet var uppfyllt och rekvisiten för grov kvinnofridskränkning var uppfyllda. Grov kvinnofridskränkning omfattas inte av olaga förföljelse varför straffet inte skulle ha sett annorlunda ut efter införandet av den nya bestämmelsen. Dock kan det finnas anledning att undersöka hur domstolen skulle ha dömt om de kommit fram till motsatt slutsats i närståendefrågan. I det fallet hade rekvisiten för olaga förföljelse uppfyllts. Detta då misshandel innefattas i första punkten i bestämmelsen om olaga förföljelse samt då gärningarna har utgjort ett led i en upprepad kränkning av C.S. integritet. Om I.H. således hade gjort sig skyldig till dessa gärningar efter att bestämmelsen om olaga förföljelse trätt ikraft, skulle han ha dömts för det brottet, förutsatt att närståenderekvisitet inte hade varit uppfyllt.

7.2 RH 1997:114

I detta rättsfall hade åklagaren åtalat R.R. för ofredande och grov förolämpning. Målet bottnade i att en skolchef, S.D. hade mottagit ett antal anonyma försändelser, bland annat vykort och andra

skrivelser, med nedsättande och kränkande innehåll. Flera av vykorterna hade haft pornografiskt innehåll. Skrivelserna innehöll bland andra uttryck som ”knektdjävlar”, ”jävla socialfall” och ”sketet bidragskjon”. Hovrätten kom fram till att nio av tio försändelser som R.R. hade skickat till S.D. hade ett för S.D. kränkande innehåll. Uttrycken förklarades vara fränstötande och nedsättande till sitt innehåll och gärningarna var att bedöma som ofredande. S.D. förklarades uppenbarligen ha tagit mycket illa vid sig av de anonyma försändelserna, vilka inneburit en allvarlig kränkning av hans person.

Efter att bestämmelsen om olaga förföljelse träder ikraft kommer denna typ av fall omfattas av den. S.D. har här blivit ofredad vid ett flertal tillfällen varför rekvisiten i brottet olaga förföljelse uppfylls. Var och en av gärningarna kan anses ha utgjort ett led i en upprepad kränkning av S.D:s integritet, varför andra stycket i bestämmelsen uppfylls och bestämmelsen blir tillämplig. I fall som liknar detta kommer således att dömas för olaga förföljelse och inte för varje brott för sig.

8 Avslutning

I avsnitten ovan har en heltäckande analys av fenomenet stalkning gjorts. I detta avsnitt kommer en återkoppling att göras till syftet med uppsatsen. De inledande frågeställningarna kommer att diskuteras och i möjligaste mån besvaras. De frågor som ska diskuteras nedan är:

Är stalkning ett problem som det behövs en lagstiftning kring? Är den föreslagna bestämmelsen en tillräcklig åtgärd, eller behövs det bredare kriminalisering? Vilka blir konsekvenserna av den nya bestämmelsen och är dessa konsekvenser önskvärda och tillräckliga för att uppfylla syftet med den?

8.1 Slutsatser

Det moderna samhällets lättillgängliga och användarvänliga teknik har tyvärr sina negativa sidor. Tekniken, som visserligen är nödvändig för bland annat informationsutbyte, underlättar även stalkning på flera olika sätt. Den stalkare som vill förbli anonym har exempelvis flertalet möjligheter genom internet och sms. Man kan även genom flera hemsidor ta reda på upplysningar om andra människor såsom deras telefonnummer, när de fyller år eller var de har sin bostad.⁸⁸ De allra flesta bär idag även med sig kameror vart de än går via sina telefoner.

Såsom Brå:s studie har visat har så mycket som nio procent av den svenska befolkningen utsatts för någon form av förföljelse. Stalkning är således inte bara ett problem utan ett relativt stort sådant, såväl nationellt som internationellt. Finns det då anledning att införa en helt ny bestämmelse, som egentligen bara stadgar straff för redan kriminaliserade handlingar?

För att besvara denna fråga är det först och främst viktigt att bemöta det underliggande argumentet emot att en särskild bestämmelse behöver införas med motivering att samtliga handlingar redan är kriminaliserade. Både legalitetsprincipen och rättssäkerhetsprincipen sätter stopp för att införa en anti-stalkninglagstiftning som tar sikte på att upprepade kränkande handlingar tillsammans ska utgöra stalkning även om de enskilda handlingarna var för sig inte är straffbara. Som exempel på sådana icke straffbara handlingar som kan uppfattas som kränkade fast inte nödvändigtvis behöver vara brottsliga kan vara brev vars innehåll inte är hotfullt eller att stå utanför någons bostad. Legalitetsprincipen innebär att en gärning måste vara straffbelagd vid tidpunkten då den begås för att någon ska kunna dömas för den. Ett brott ska även vara tydligt avgränsat och definierat i lagen. Att gärningar som egentligen inte är straffbara var för sig ändå

⁸⁸ Exempel på sådana hemsidor är www.upplysning.se eller www.eniro.se.

blir straffbara i vissa sammanhang när det föreligger en systematik innebär även en alltför svår gränsdragningsproblematik, då det blir svårt att avgöra när de straffria handlingarna övergår till att utgöra ett led i de brottsliga upprepade kränkningarna. Att införa något sådant skulle innebära att både förutsebarheten och legaliteten sätts ur spel.

De exempel som angavs i stycket ovan om att skicka brev vars innehåll inte är hotfullt eller att stå utanför någons bostad, utgör visserligen inte brott i sig men kan ändå angripas på andra sätt. Då någon blir förföljd genom gärningar som dessa kan nämligen förutsättningarna för att utfärda besöksförbud uppfyllas och lagen om besöksförbud kan således bli tillämplig. Detsamma gäller andra fall då handlingarna inte är straffbelagda men kan anses falla in under det typiska stalkningsbeteendet, exempelvis att köra runt utanför offrets hus eller stirra in i dennes lägenhet. Även detta är en omständighet som talar för att bestämmelsen om olaga förföljelse är tillräcklig och kommer att täcka in de gärningar som krävs för att skyddet ska anses vara fullgott. Sett till de olika stalkningsmetoderna beskrivna ovan täcker den nya bestämmelsen i kombination med reglerna om besöksförbud redan in en väsentlig del av stalkningsproblematiken. Att även icke-kriminaliserade handlingar skulle omfattas av bestämmelsen om olaga förföljelse hade således inte enbart stridit mot de grundlagsstadgade principerna om rättssäkerhet och legalitet, utan det hade helt enkelt även varit överflödigt.

Genom bestämmelsen om olaga förföljelse ges en möjlighet att markera allvaret i att någon gör sig skyldig till en systematisk förföljelse gentemot någon annan. Domstolen ges möjlighet att göra en helhetsbedömning av enskilda brott som var för sig visserligen inte behöver vara allvarliga eller ha ett högt straffvärde men som tillsammans och som en del av en systematisk förföljelse kan utgöra en sådan kränkning av den utsatte att straffvärdet bör vara betydligt högre än vad som tidigare har kunnat utdömas. Såsom bland annat mordet på John Lennon har visat kan en simpel förföljelse enkelt eskalera till mycket grövre brottslighet, varför är det viktigt att så tidigt som möjligt kunna ingripa mot en sådan systematisk trakassering som stalkning innebär. Detta motiverar även att det bör finnas en möjlighet att utdöma hårdare straff för upprepade gärningar, något som kommer att kunna göras efter införandet av bestämmelsen.

8.2 Sammanfattning

Fenomenet stalkning har funnits sedan lång tid tillbaka men har med tiden blivit allt mer uppmärksammat, bland annat beroende på att ett flertal offentliga personer har varit bland de drabbade. Det finns flera olika sätt genom vilka man kan bli utsatt för stalkning. Det kan

innebära allt ifrån att ständigt bli uppringd, få besök och e-post med kränkande innehåll till att bli hotad, misshandlad eller få sin egendom förstörd. Ämnet är idag högaktuellt i och med att regeringen nyligen utgivit en proposition avseende kriminaliseringen av upprepade förföljelser gentemot ett och samma brottsoffer. Rekvisiten som ska uppfyllas består av att vid upprepade tillfällen utsätta en annan person för ett antal uppräknade gärningar som idag redan är kriminaliserade. Dessa gärningar har ofta varit för sig ett lågt straffvärde men desto större påverkan på den som blir utsatt då de förekommer som en del i en upprepad förföljelse. Som en del i kriminaliseringen av olaga förföljelse ska även ett nytt brott, olaga fotografering, införas i brottsbalken. Brottet tar främst sikte på då fotografering sker i den utsattes hem eller då den utsatte annars befinner sig på en plats då fotografering kan anses kränka den utsattes integritet. Då olika studier har visat att en relativt stor del av Sveriges befolkning någon gång har varit utsatta för förföljelse är den nya lagstiftningen önskvärd, framför allt då det i jämförelser framgår att andra länder redan har haft denna typ av bestämmelse i decennier. Att gärningarna som stadgas i brottet olaga förföljelse redan är kriminaliserade medför inte att bestämmelsen på något sätt är onödig eller överflödigt. Tvärtom ger det domstolen en möjlighet att göra en helhetsbedömning och markera allvaret i fall av upprepade kränkningar mot ett och samma offer, samtidigt som rättssäkerhetsprincipen och legalitetsprincipen upprätthålls.

9 Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1987/88:137 *Om besöksförbud.*

Prop 2004/05:45 *En ny sexualbrottslagstiftning.*

Prop: 2010/11:45 *Förbättrat skydd mot stalkning.*

Betänkanden

Justitieutskottets betänkande 2004/05:JuU20, *Stalkning.*

SOU 2008:81, *Stalkning ett allvarligt brott.*

Ds 2011:1, *Olovlig fotografering.*

Övriga tryck

Brå 2006:03 *Stalkning i Sverige. Omfattning och åtgärder.*

Dir. 2006:84 *Förstärkt skydd för personer som utsätts för hot eller förföljelse.*

Rättsfall

NJA

NJA 1966 s. 503

NJA 1971 s. 442

NJA 1987 s. 67

NJA 1997 s. 359

NJA 2000 s 17 III

NJA 2004 s. 97

RH

RH 1997:114

RH 2002:6

Litteratur

Holmqvist Lena, Leijonhufvud Madeleine, Träskman Per Ole, Wennberg Suzanne (2009),

Brottsbalken- En kommentar del 1, studentutgåva 6, Norstedts Juridik AB. Cit BrBK.

Jareborg, Nils och Zila, Josef (1984), *Brotten – första häftet, grundbegrepp brotten mot person.*

Andra upplagan. P.A. Nordstedt & Söners förlag. Cit Jareborg, Brotten.

Syrén, Agneta (2007) *På minerad mark – En handbok om stalkning*, SIS förlag AB. Cit Syrén,
På minerad mark.

Internet

”Stalkning” på Nationalencyklopedin

<http://www.ne.se/förföljelsesyndrom>

Upplysning

<http://www.upplysning.se>

Eniro

<http://www.eniro.se>